

## «647 heksestudenter» – hekseforfølgelsene i undervisning og forskning ved AHR

Rune Blix Hagen

Emnet omkring den europeiske hekseforfølgelsen i tidlig nytid har fra om lag 1970 blitt fast inventar ved historiestudiene ved universitet rundt omkring i Europa, Australia og Nord-Amerika. Ved universitetet i Tromsø ble det for første gang etablert et slikt frittstående bacheloremne ved historiefaget høsten 2007. Første undervisning til *De europeiske trolldomsprosessene*, med kodingen his-1002, fant sted 22. August, og førte til stor tilstrømming av nysgjerrige studenter. Vi måtte skifte lokale flere ganger før å få plass til alle. Til sammen fullførte 57 studenter det første kurset.

Den store tilstrømmingen av studenter, ikke bare i 2007, men også de neste årene var absolutt et resultat av en slags Harry Potter effekt. J.K. Rowling hadde avsluttet sin suksessrike bokserie, og filmatiseringen var meget populær på denne tiden. Emnet ble da også godt mottatt av studentene, selv om noen forlot forelesningene fordi vi ikke hadde lagt inn praktiske øvelser, slik enkelte uttrykte det. Noen etterlyste trommekurs i forbindelse med forelesninger omkring samisk ritualmagi.

Det første utgaven av emnet i 2007 besto av 15 forelesninger. Foruten tema slik som rettsutvikling utover 1500- og 1600-tallet, trolldomsprosessene i Nord-Norge, kvinnefokus og andre forelesninger knyttet til nytidens hekseforfølgelse, inneholdt forelesningsrekken en forelesning om *Moskvaprosessene og stalinismen* holdt av Jens Petter Nielsen, mens Hallvard Tjelmeland kalte sitt bidrag for *Mccarthyisme – ei moderne heksejakt?* Botanikeren, Torbjørn Alm fra Norges arktiske universitetsmuseum (TMU), fortalte om den såkalte ergotismehypotesen<sup>52</sup> i hekseforskningen. I årene som fulgte var disse tre forelesningene faste innsalg ved fagtilbudet. Seinere tok vi dessuten inn Aina Westrheim Ravna fra medisinsk biologi. Hun hold forelesning om samisk folkemedisin for studentene. For meg som fagansvarlig var det viktig å få inn, skal vi si, et tverrvitenskapelig perspektiv på dette

---

<sup>52</sup> Ergotisme, sykdom forårsaket av inntak av soppen meldrøye. Sykdommen kan ta flere former, enten som krampeanfoll eller hudutslett som går over i koldbrann. Stort inntak kan føre til at personen faller i koma.

hekseemnet der nærmest alle vitenskaper har hatt større eller mindre innflytelse. Hekseforskningens historiografi var i tillegg et sentralt aspekt ved flere av forelesningene.

Motivasjonen for å etablere et slikt emne ved historiefaget var sterkt knyttet til det faktum at rettslig forfølgelse av trollfolk utover 1600-tallet var særlig utbredt innenfor det vi kunne kalle det primære geografiske nedslagsfeltet til Universitetet i Tromsø. Undervisning, og ikke minst forskning, omkring de omfattende historiske hekseprosessene i Finnmark var en nærliggende oppgave for historiefaget ved universitetet. Tilgangen på rikholdige rettskilder ved Statsarkivet i Tromsø betydde mye for utviklingen av fagtilbudet, og selvsagt for forskningsmiljøet. Etter hvert fikk pensumlitteraturen til kurset et stadig sterkere preg av bøker og artikler som var skrevet av ansatte knyttet til fortrinnsvis historie og religionsvitenskap i Tromsø.

Utover at hekseemnet kom på plass som et tilbud fra historiefaget ved UiT, er det særlig to viktige momenter som dette emnet har bidratt med når det gjelder fagets utvikling de seinere årene. I 2012 etablerte hekseemnet seg som *det første nettkurset* ved historie, med kodingen HIS-1021, fra 2015 med kodingen HIS-1051. Nettversjonen ble utviklet i konstruktivt samarbeid med *Result – Ressurssenter for undervisning, læring og teknologi*. Som det første av historiefagets nettilbud ble hekseemnet mønstergyldig for den videre utviklingen av nettemner ved historie.

Nettversjonen av hekseemnet ble kjørt i vårsemesteret, mens HIS-1020 fortsatt som et semesteremnet utover høsten. Til sammen trakk de to kursene 96 studenter i 2012.

Hekseemnet var i tillegg det emnet som først ble tilbudt som et tverrvitenskapelig samarbeid mellom historie og våre instituttvenner ved religionsvitenskap. Tittelen ble endret til *Trolldomsprosessene i et historisk og religionsvitenskapelig perspektiv*, og kjørt som et nettemne fra og med 2015, under kodingen his-1051. I 2015 var det til sammen 102 studenter som besto eksamen i nett- og campusversjonen. Gjennom samarbeid med våre kolleger ved religionsvitenskap fikk emnet tilført nye og interessante perspektiver. Roald E. Kristiansen foreleste om nordnorske svartebokprester, Siv Ellen Krafts tema var knyttet til både nysjamanisme og til “Kulturens refortrylling – magi i senmoderniteten”, mens James Lewis valgte tittelen “New Age Medicine Men vs New Age Noaidi” som tittelen på sitt forelesningsbidrag.

I løpet av årene med hekstilbud ved AHR har vi dessuten hatt gode innspill fra flere gjesteforelesere slik som tyske Rita Voltmer, islandske Már Jónsson og danske Louise Nyholm

Kallestrup. På campuskurset i 2015 holdt Ellen Alm fra Trondheim to forelesninger omkring samiske trollfolk. Med hovedfagsoppgaven *Statens rolle i trolldomsprosessene i Danmark og Norge på 1500- og 1600-tallet* fra høsten 2000 ble for øvrig Ellen Alm den første som skrev hovedoppgave/master om emnet ved historiefaget i Tromsø, under veiledning av Alf Ragnar Nielsen. Etter den tid har ni studenter skrevet sin masteroppgave i historie med trolldomsrelaterte tema. Flere av disse masteravhandlingene har frambragt ny kunnskap om trolldomsprosessene i Norge-Norge slik som Cecilie Andersens historiemaster fra 2017 *Hr. Petter, Signe-Folk og Satans Træl. En undersøkelse av Petter Dass sin oppfatning av trolldom og hvit magi i andre halvdel av 1600-tallet* og undersøkelsen til Haakon Hegsvold Sørli fra våren 2020 *Between Heaven and Hell: The role of the clergy in the witchcraft prosecutions in Finnmark, 1620-1692*. Det samme kan i høyeste grad sies om June Natalie Sørli's avhandling med tittelen «*Kalder du min gamle kone for en hex?*» *Trolldomskonflikter i Finnmark 1692-1729*. De aller fleste masteravhandlingene om emnet er tilgjengelig i fulltekst fra UiT Munin - åpent vitenarkiv. Det skal dessuten legges til at utallige studenter har skrevet bacheloroppgaver med tilknytning til den historiske hekseforfølgelsen. Her kunne det være på sin plass å nevne Ida-Annie Hakvågs glimrende bacheloroppgave fra våren 2021 om Norges siste alvorlige trolldomsprosess mot Johanne/Jehanne Nielsdatter fra Borkenes i 1695. Hakvåg holdt i tillegg foredrag om denne saken for et lydhørt publikum under de nordnorske festspillene i Harstad i juni 2021.

I årene 1994 og 1995 hadde jeg et amanuensisvikariat ved historieseksjonen. Ett av de obligatoriske grunnfagsemnene på den tiden var kvinnehistorie. Emnet var en integrert del av det tradisjonelle grunnfagstilbudet og omfattet fem dobbeltforelesninger. Randi Rønning Balsvik var ansvarlig for organisering av forelesningsrekken vårsemesteret 1994 og ba meg holde to forelesninger. Jeg kunne velge tema sjøl, men selvsagt under den forutsetning at mitt tema hadde et kvinnehistorisk perspektiv. Slik gikk det til at jeg i mars 1994 holdt min aller første forelesning om hekseprosessene under tittelen *Hekseprosessene – hvorfor ble kvinnene så sterkt rammet*. Forelesningen var dessuten den første om emnet ved historiefaget i Tromsø. Det kan for øvrig legges til at en forelesning om nyere europeisk hekseforskning var blant de aller første emnene da Harald Dag Jølle startet det etter hvert så populære rødvinseminaret ved instituttet på midten av 1990-åra.

Etter hvert som hekseemnet ble innarbeidet som et tilbud ved instituttet utover 2000-tallet, har dessuten formidlingen, eller skal vi si historiebruk, av trolldomsrelaterte emner økt ganske voldsomt. Pågangen fra media har vært stor, det samme gjelder foredrag i lokale

historielag og for elever i videregående skole. Dessuten har det vært svært spennende å delta som historisk konsulent ved ulike kunstarter; både innen musikk (rock, pop og opera), film, billedkunst, teater, litteratur og ulike forestillinger. Arbeidet med Steilneset Minnested (før jeg seinhøsten 2007 anbefalte prosjektledelsen til å ta kontakt med Liv Helene Willumsen) og med forestillingen *The Witches of Finnmark* har vært særlig inspirerende. *The Witches of Finnmark* er foreløpig oppført ved Bølgen Kulturhus i Larvik, Kulturhuset i Arendal og Victoria den nasjonale jazzscene i Oslo.

Etter fire års opphold var hekseemnet tilbake som et frittstående enkeltemne ved AHR våren 2023 gjennom et prisverdig initiativ av Siv Rasmussen. Denne gangen har his-1020 fått tittelen *Trolldomsprosessen i Norden og Sápmi* og setter dermed fokus på et av de mest spesielle trekkene ved trolldomsforfølgelsen, nemlig at også urbefolkningen på Nordkalotten ble rammet av denne rettsforfølgelsen mot slutten av 1500-tallet og utover 1600-tallet. Tilstømningen til det nye trolldomsemnet har vært upåklagelig – en av forelesningstimene ble sågar fulgt av UiTs rektor Dag Rune Olsen.

Takk til seniorrådgiver ved Seksjon for forskning og utdanningskvalitet, Sigurd Langseth, for de offisielle studenttallene.